

JACINT VERDAGUER I ALBERT SAISSET. LA RENAIXENÇA LITERÀRIA A LA CATALUNYA NORD

Josep GALLART i BAU

A partir de la descripció de l'estat de la llengua catalana al Rosselló a finals del segle XIX i de la presentació de l'ús i del concepte que sobre el català tenen els mateixos parlants, expliquem l'èxit desigual de les dues Renaixences. Mentre la Renaixença «culta» restava restringida a un reduït cercle de poetes, la Renaixença «popular» aconseguia una gran difusió i esclat que encara avui perdura.

Així, consideracions socioliteràries i sociolingüístiques expliquen el naixement de dues Renaixences literàries al Rosselló entre 1880 i 1890. D'una banda l'anomenada «culta», i l'altra la «popular». Corrents literaris liderats respectivament per Justí Pepratx i per Albert Saisset. Ambdós autors són membres de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales (SASLPO), societat que compta des de 1881 amb Jacint Verdaguer com a «correspondant étranger». La present comunicació presenta la relació entre Jacint Verdaguer i Albert Saisset per oferir-ne una interpretació en el context de l'època.

1. El marc. El final del segle XIX al Rosselló

1.1. *L'estat de la llengua catalana al Rosselló a finals del segle XIX*

En considerar el marc de la Renaixença literària al Rosselló, és indispensable reflexionar sobre la personalitat mil·lenària del parlar rossellonès.

Diversos trets caracteritzen el rossellonès respecte als altres dialectes catalans: l'empremta occitana des d'antic, la feble influència castellana, la pressió del francès a partir del segle XVII i l'aïllament geogràfic. Per aquest seguit de condicionaments, el Rosselló resta en bona mesura preservat de la irradiació del català de Barcelona.

La influència occitana contribueix a augmentar l'especificitat del rossellonès respecte al català central. Són nombrosos els occitanismes que al segle XIX han substituït el mot català patrimonial. Aquests occitanismes tenen en comú dues característiques: fruir d'una saludable vivacitat i ésser desconeguts pel parlant del Principat.

La influència castellana al Rosselló va revestir les mateixes característiques que la influència castellana al Principat fins al trencament de 1659. La religió i el món eclesiàstic són el factor més decisiu per a la penetració del castellà al Rosselló. A fi-

nals del segle XIX, transcorreguts dos-cents cinquanta anys des de la fi de la influència castellana, la pervivència de lèxic castellà és encara important en la llengua oral. Al segle XIX els castellanismes han adquirit carta de naturalesa al Rosselló en raó de llur antiguitat. Alguns castellanismes, víctimes del desconeixement del castellà per part dels rossellonesos i desconnectats així de llur llengua de provenença, han seguit una peculiar evolució en llur forma i significat. El nou traçat de la frontera política determina, a mitjan segle XVII, que el Rosselló deixi de rebre la irradiació de la llengua castellana, i que aquesta, progressivament, sigui suplantada per la francesa.

Després de l'època de domini espanyol, el rossellonès es veu sotmès tot seguit a la influència francesa. La irradiació del francès és progressiva, inexorable i envoltada d'una aurèola de prestigi i de progrés. Aquest influx perllongat durant dos-cents cinquanta anys ha produït a finals del segle XIX el resultat següent: el francès és conegut universalment al Rosselló i el català ha reculat, si n'exceptuem la predicació, al registre col·loquial i al nivell familiar.

L'afrancesament cultural va començar per les classes altes. Elles foren les primeres a abandonar el català en el registre escrit i en la conversa. Des d'aleshores, tot i seguir ben viu entre els rossellonesos, el català començà a perdre prestigi i brillantor als ulls mateixos d'aquells qui el parlaven.

El segle XVIII consagra el domini del francès en el registre escrit, el segle XIX estableix la universalitat del coneixement del francès en el registre oral. La Revolució francesa el 1789 fou especialment significativa pel que fa a la introducció del francès. Fou llavors que els catalans del nord sentiren el desig de ser francesos i d'utilitzar la llengua que parlava de llibertat. El segle XIX és particularment favorable a la difusió de la llengua francesa per causes polítiques i econòmiques. Són fites importants, la creació de l'escola normal a Perpinyà, que comença a formar els mestres a partir del 1834, l'arribada del ferrocarril a Perpinyà l'any 1865, fet que orienta l'economia del Rosselló cap a París; i l'aplicació efectiva de les lleis anomenades de Jules Ferry, ministre de la Instrucció Pública, el 1881, 1882 i 1886, que estableixen a França l'ensenyament obligatori, gratuït i laic. La democratització de l'ensenyament opera un canvi de mentalitat social. La labor de l'ensenyament en la difusió del sentiment nacional francès, de la cultura i de la llengua francesa és extraordinària. La francesització abasta les capes socials que fins aquell moment havien estat poc exposades a la influència del francès, com la pagesia i els nuclis de població petits.

Pel fet d'ésser el castellà i el francès llengües oficials diferents a cada vessant del Pirineu, la llengua catalana rep influències diverses que accentuen les diferències dialectals amb factors al·lògens. La frontera política esdevé així l'eix d'un bilingüisme asimètric en un mateix domini lingüístic. El parlar urbà de Perpinyà és el més afrancesat del Rosselló i no té contrapès quan irradia el seu model sobre la Plana.

1.2. La ideologia de la llengua

La burgesia de Perpinyà i la llengua catalana

Al segle XVIII i XIX el parlar rossellonès era considerat com una degeneració de la llengua anterior, i per llengua anterior hem d'entendre el català medie-

val. El francès s'usava al Rosselló en els usos prestigiosos de la llengua i el català en els usos no prestigiosos. Els cercles burgesos de la fi del segle XIX no eren precisament llocs privilegiats per a la llengua catalana. Fou la burgesia qui impulsà i difongué el francès: «Le catalan a été abandonné à lui-même, dans notre pays, et délaissé depuis longtemps par ceux qui auraient pu lui conserver sa valeur et sa dignité».¹ El català relegat al poble perdé tot valor intel·lectual i cultural. La resistència del català en el medi popular no és aliena al tancament i a l'autarquia econòmica del Rosselló. Inversament, tot progrés econòmic es traduirà en minva per al català. El parlar rossellonès no gaudeix de cap atribut que pugui interessar la burgesia. No és la llengua del comerç ni de l'administració, no és emprat per la premsa,² és exciòs de l'ensenyament, manca de cultiu científic, filosòfic. No gaudeix de prestigi de llengua «noble», «fina», capaç d'expressar alts pensaments. És una mena de parlar enxampurat contaminat pel francès. No té ni codificació ortogràfica, ni gramatical ni lexical. No és la llengua del progrés. Així, l'afirmació que el romanista Albert Dauzat fa pels patuesos de França convé perfectament al rossellonès: «Ecrire en idiome provincial ne constituera plus qu'un passe-temps, une curiosité locale, dont les sujets sérieux seront bannis».³ Efectivament, el català per a la classe benestant de Perpinyà és la llengua d'«estar per casa»; i, si no, observem què diu Jacques Galaud director de la Secció de lletres de la SASLPO: «On a beau parler catalan chez nous, en famille, et dans les champs, et même dans nos rues, il y a beau temps que nous ne l'écrivons plus [...] si bien que nous avons désappris de le lire».⁴

La conseqüència és immediata. El rossellonès pateix una davallada social i esdevé una llengua ruralitzada. Pateix també una davallada lingüística empobrint el seu vocabulari, la seva sintaxi i afrancesant-se en tots els ordres.

La ideologia de la burgesia perpinyanesa respecte de la llengua s'organitza a partir de tres dicotomies:

a. *Oralitat canviant d'un poble a l'altre, en oposició a la codificació del registre escrit.* Oralitat és sempre sinònim d'arbitrarietat; sols la llengua escrita és fixada i fiable. El patuès rossellonès és corromput i incodificable. Transcrivim Pèpratz: «On confond (la langue que parlaient nos pères) cette langue si pure et si correcte, si expressive, si énergique et mélodieuse... avec le jargon informe sans règles et sans orthographe possible, mélange en effet de tous les patois que l'on entend dans nos rues».⁵

b. *Llengua escrita medieval en oposició a la llengua oral viva.* La llengua escrita és el català antic, la «llengua dels avis», una llengua «noble», incompreensible

1. Justin PÉPRATX. «Rapport sur le concours de poésie Catalane de 1886», *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, xxviii (1887), p. 273.

2. Sabem per Pau Roure a «La Renaixença Catalana al Rosselló dins l'espill de «l'Indépendant» dels Pirineus Orientals del 1846 al 1930», que el primer text en català d'aquest diari, una cançó, apareix el 9 d'octubre de 1878. Vegeu Pau ROURE, «La Renaixença Catalana...», Sant Joan i Barres, núm. 35-40 (1961), p. 35-40, i núm. 40 (1970), p. 9-16.

3. Albert DAUZAT. *Tableau de la langue française*, (París: Payot, 1967), p. 258.

4. Jacques GALAUD. «Eloge de Monsieur Albert Saisset», *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, xxxvi (1895), p. 407.

5. Justin PÉPRATX, *op. cit.*, p. 273.

avui dia, mentre que el català parlat n'és una degeneració. Transcrivim Bosch de la Trinxeria: «Eixa hermosa llengua catalana parlada y escrita ab tanta puresa per los rossellonesos y perpinyanesos dels sigles passats, es avuy desconeguda [...] Abuy, en lo baix Rosselló, la llengua catalana absorbida per la francesa, s'ha tornat un panuès»,⁶ idea sobre la qual torna a insistir el 1892: «Nostre català ja no és lo català dels cronicayres; s'ha modificat de bon tros».⁷

c. *Dialecte local afrancesat en oposició al català d'Espanya, que és acastellanat*. «Il y a comme une infiltration continue du castillan dans le catalan d'au delà des Pyrénées».⁸ La llengua local és afrancesada respecte al català de Barcelona que és acastellanat. Fabré de Llaró manifesta en el «Rapport sur le Concours de poésie et d'histoire» de la SASLPO, en què participaren autors del Principat: «il fut aisé de s'apercevoir bientôt que le catalan d'Espagne n'avait ni même vocabulaire, ni même grammaire que notre vulgaire catalan roussillonnais».⁹

La reclusió del català al nivell familiar li sostreu la virtualitat d'esdevenir llengua culta i científica; en canvi, el català és considerat superior al francès per expressar les emocions, els sentiments i els acudits de la vida quotidiana. Aquesta idea era comuna a tots els estaments de la societat rossellonesa i és essencial per entendre l'esclat que tingué la Renaixença 'popular' al Rosselló. Té especial autoritat el testimoni del filòleg i historiador Alart en una carta datada el 1861: «d'après ma manière de voir, notre catalan actuel peut produire des merveilles, à la condition d'être employé à propos pour des choses que lui seul peut exprimer. Il ne saurait donc être employé à toutes les sauces. Il convient tout à fait pour des pièces du genre familier...».¹⁰

Idea que persistirà, amb matisos, en la segona generació de la Renaixença rossellonesa.¹¹

Aquestes afirmacions dimanen de la quotidianitat cultural. El francès es troba «reclòs» en els usos prestigiats on el català no té cap parcel·la (si n'exceptuem la poesia de creació i la predicació). Al català li queda el ple domini en l'àmbit familiar, on seria «superior» al francès. Aquesta idea és essencial per entendre l'esclat que tingué la Renaixença «popular» al Rosselló.

Les classes populars de Perpinyà i la llengua catalana

Les crides públiques a Perpinyà es fan en francès als barris més adinerats, mentre que en els «quartiers pauvres habités par des ouvriers»¹² com al de Sant Jaume i

6. C. BOSCH de la Trinxeria. «La llengua catalana en lo baix Rosselló», *La Renaixença* (Barcelona: 1888), p. 233.

7. C. BOSCH de la Trinxeria. «Un poeta rossellonès. O un Tal», *La Renaixença* (Barcelona: 1892), p. 787.

8. Jacques GALAUD, *op. cit.*, p. 406.

9. LÉON FABRÉ DE LLARÓ. «Rapport sur le concours de poésie et d'histoire», *BSASLPO*, XXXIII (1892), p. 38-39.

10. Vegeu Pierre VIDAL. «Notice sur la vie et les Travaux de Julien-Bernard Alart, ancien archiviste des Pyrénées Orientales», *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, XXXVII (1896), p. 95.

11. «La vérité est que pour la vie familiale, pour traduire les sentiments du cœur et les besoins du corps, le catalan est incomparablement plus riche que le français», afirma Emile LEGUIEL. «Langue française et langue Catalane», *Revue Catalane*, I (1907), p. 307.

12. Louis PASTRE. «La langue catalane populaire en Roussillon», *RC*, II (1908), p. 78.

al de Sant Mateu s'hi fan en català. La consciència de «català = llengua desprestigiada» és comuna a totes les classes socials.

1.3. La transcripció de la llengua

Ortografia etimològica / ortografia afrancesada

Amb la implantació efectiva de l'ensenyament obligatori i gratuït, la generalitat dels rossellonesos era lletrada a finals del segle XIX. Ens referim a la competència lectoescriptora en llengua francesa. Els rossellonesos continuaven essent analfabets en llur llengua materna, aquest és el revers de la moneda.

És un fet que els rossellonesos, fora d'un reduït nucli d'erudits i d'eclesiàstics,¹³ no podien accedir a la llengua catalana escrita segons la tradició etimològica:

«Lo dia d'avuy, lo fer reviuire eixa llengua en lo Rosselló es impossible; la entendrian parlada, més, escrita, no. Nostres llibres, allí, son ben pocs, per no dir ningú que 'ls llegeixi, perque no 'ls entenen. Los catalanistas del Rosselló, amichs nostres, que parlan y conreuhan la llengua catalana: En Pepratx, los canonges Boher y Boixeda, Mossen Bonafont, Mossen Aymar, en Juli Delpont y molts altres, si volen ser llegits envian llurs treballs literaris á Catalunya.»¹⁴

Bosch de la Trinxeria deixa constància en aquest article publicat a *La Renaixença* del que representava per als rossellonesos l'ortografia etimològica: una barrera que els impedia accedir a textos escrits en llur llengua materna. Efectivament, així era. El primer resultat és la quasi nul·la difusió entre el públic rossellonès del llibre escrit en català. Blazy diu en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) a Barcelona: «Demaneu a les llibreries de Perpinyà, de Prades y de Ceret, quan de llibres catalans se compren cada any? Cada una vos respondrà: Dos o tres al mes».¹⁵ L'escassa venda de llibres catalans la corrobora el fet que l'obra literària dels escriptors de la Renaixença «culte» tingué sempre una tirada molt curta.¹⁶

L'any 1895, Jacques Galaud, rossellonès catalanoparlant, «Officier de l'Instruction publique», director de la secció de lletres de la SASLPO, es fa portaveu de la gent de la seva condició i formació quan lamenta haver de llegir Jacint Verdaguer com si es tractés d'una llengua estrangera:

«quand tombaient sous nos yeux les poèmes sublimes, immortels sans nul doute, de don Jacinto Verdaguer, par exemple, nous étions souvent obligés de les épeler avec peine, sans les comprendre toujours (...) comme si cette langue, qui est la nôtre cependant, était une langue étrangère».¹⁷

13. «En aquell moment [1907], al Rosselló, només els capellans sabien escriure el català» afirma Josep Sebastià Pons, segons que reporta Josep PLA. *Homenots: tercera sèrie*. Barcelona: Destino, 1972, p. 487.

14. C. BOSCH de la Trinxeria. «Un poeta rossellonès...», p. 786.

15. J. BLAZY. «Consolidació del Català al Rosselló, Vallespir, y Conflent», dins *Primer Congrés Internacional de la llengua catalana*, p. 551.

16. August BOVER i FONT. «Patria i les relacions nord-catalanes de Jacint Verdaguer», *Anuari Verdaguer* 1988. Vic: Eumo Editorial/Ajuntament de Barcelona, 1989, p. 222, nota 14.

17. Jacques GALAUD, *op. cit.*, p. 407.

La dificultat per llegir en català limità enormement la difusió de la llengua catalana literària al Rosselló. És aquesta una afirmació que la podem fer sense que ens calgui entrar en consideracions pròpiament literàries.

La necessitat de superar aquesta barrera ortogràfica dona lloc al naixement de l'ortografia afrancesada. La difusió del dialecte rossellonès en ortografia afrancesada no l'hem d'entendre exclusivament com un progrés per al català, per tal com reforça i confirmà en la mentalitat col·lectiva la idea del català com a llengua de segon ordre.

2. La primera generació de la Renaixença al Rosselló

El corrent noble

Hem de situar el naixement de la Renaixença literària al Rosselló entre 1880 i 1890. Respecte al Principat, la Renaixença a Catalunya Nord du un retard de cinc decennis.¹⁸ Dos corrents hi són presents, l'anomenat «culte» i l'anomenat «popular».¹⁹ El corrent dit noble fou liderat per Pere Talrich (1810-1888), Justí Pepratrí (1828-1901) i Josep Bonafont (1854-1935). Són els «tres caps» d'aquesta primera generació.²⁰ Altres autors, també representatius, aglutinats entorn seu són: Juli Delpont (1865-1923), Esteve Casepnce (1850-1932), Pere Courtais (1816-1888), Jaume Boher (1820-1908) i Gabriel Boixeda (1809-1873). Per a aquests poetes l'horitzó de la llengua abasta els Països Catalans²¹ i llur història. Aquesta generació participa de la vida literària i cultural del Principat, n'adopta l'ortografia i els gustos. L'ur model és Jacint Verdaguer. El zel d'aquest estol de poetes pel català de Barcelona va tenir l'inconvenient, sobretot al Rosselló, d'adoptar alguns castellanismes,²² fet que contribuï a allunyar llur llenguatge literari del parlar local.

Jacint Verdaguer mantingué a partir dels estius de 1879 i 1880 contactes personals i epistolars amb poetes i catalanistes rossellonesos.²³ Justí Pepratrí,²⁴ «pare de

18. August BOVER i FONT, *op. cit.*, p. 213.

19. Pere VERDAGUER. «Història de la llengua catalana de Catalunya Nord al segle XX», dins *Segon Congrés Internacional de la llengua catalana VIII*, (València: Institut de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), p. 181-193.

20. Enric GUITER. «La llengua literària del Rosselló en aquest darrer segle», *Boletín de Dialectología Española*, LI (1972), p. 163. El text aparegué publicat per primera vegada el 1956.

21 «En aquella inolvidable jornada de Banyuls de la Marenda, que vegué per la primera vegada, catalans de València, de Mallorca, de Catalunya, y de Rosselló y Llenguadocians y Provensals, plegats y units com may», escriu Justí Pepratrí, «Discurs de Gràcias», dins *Jocs Florals de Barcelona de 1884*, p. 201-206.

22. Enric GUITER, *op. cit.*, p. 163.

23. Joan TORRENT i FABREGAS. «Primers Contactes de Verdaguer amb els catalans del Rosselló», *Anuari Verdaguer* 1992. Vic: Eumo Editorial / Ajuntament de Barcelona, 1993, p. 231-241.

24 «Té (Pepratrí) una biblioteca catalana de primera: allà guarda replega de tota la producció literària del nostre Renaixement», afirma Antoni M. ALCOVER. «Impressions de Voyage (1901-1902)», *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, XLIII (1902), p. 357.

la Renaixença Rossellonesa»,²⁵ fou el suport actiu i l'ambaixador permanent del moviment català al Rosselló.²⁶

Els poetes de la Renaixença culta varen tenir pocs lectors al Rosselló. La difusió popular de la seva obra fou pràcticament nul·la. Les causes són diverses. Miquela Valls afirma que en un país republicà poca ressonància havia de tenir una èlite d'escriptors formada bàsicament per eclesiàstics.²⁷ Nosaltres anotem altres causes cenyides a l'àmbit lingüísticoliterari. Primer, aquests poetes rebutgen la llengua local. Segon, empenen l'ortografia etimològica que es difon a Barcelona; i tercer, són en la línia de temes literaris de la Renaixença culta. Aquestes tres característiques erigeixen una barrera dialectal, una barrera ortogràfica i una barrera de nivell de formalitat entre llurs obres i el públic rossellonès. La transcendència de la Renaixença literària culta al Rosselló quedaria fatalment limitada als mateixos autors.

El corrent popular

Al segle XIX la defensa de la llengua viva dona lloc al naixement d'un corrent literari partidari del català «que ara es parla». L'altra corrent, el cultista-academi-cista, dona lloc al català «acadèmic» i s'associa als Jocs Florals. Per als autors del corrent popular la literatura té com a finalitat principal la comunicació. A partir d'aquí, l'adopció d'una ortografia, acastellanada o afrancesada, tan propera com sigui possible a la parla n'és una conseqüència previsible.

Pel que fa al contingut, el corrent popular reclou el català als temes d'ordre familiar. Ideològicament, aquest corrent encaixa bé en la societat nord-catalana, on, fora d'un nucli d'intel·lectuals i escriptors, hom relaciona el català a l'expressió del riure.

Diversos estudis²⁸ coincideixen a presentar Saisset com el més destacat exponent del corrent popular al Rosselló. «Barcelona a eu Francesch Soler (...) nous avons Albert Saisset», afirmà Paul Bergue el 1910:412).²⁹ Saisset, pel fet d'escriure obres de caràcter festiu, humorístic, comèdies, i per la seva ortografia, s'emmarca en el corrent del català «que ara es parla». Al Rosselló, és el capdavanter de l'escola del «rossellonès que ara es parla».³⁰

Saisset és un cas extrem d'aquesta tendència, car manifesta totes les característiques del corrent popular en el grau més alt. Saisset és el «contrapès»³¹ de la colla de Pepratx. Altres autors s'alineen en aquest corrent, però Saisset és l'únic que ha rebut l'aprovació de la posteritat.

25. Pere VERDAGUER. *Fabulistes rossellonesos* (Barcelona: Edicions 62, 1973), p. 9.

26. Lluís CREIXELL. «Ideologia de la llengua», *Sant Joan i Barres*, núm. 62 (1976), p. 26.

27. Miquela VALLS. «Un segle de literatura nord-catalana», dins *Associació Arrels* (Perpinyà: 1992), p. 129.

28. Vegeu MILA SEGARRA. *Història de l'ortografia Catalana*, Barcelona: Empúries, 1985; i Joan SOLÀ. *Episodis d'història de la llengua Catalana*, Barcelona: Empúries, 1991.

29. Paul BERGUE. «L'oeuvre d'oun Tal», *Revue Catalane*, IV (1910), p. 412.

30. Pere VERDAGUER. *Fabulistes rossellonesos*, p. 10.

31. Miquela VALLS, *op. cit.*, p. 129.

La Renaixença literària culta i la Renaixença literària popular, de difusió tan desigual, d'aspiracions tan contràries, van viure al Rosselló tan acostades en l'espai com allunyades en els seus plantejaments. Més que enfrontar-se, van ignorar-se mútuament, van viure l'una d'esquena a l'altra sense establir un debat literari.

2.1. Albert Saisset i les «Catalanades»

Albert Saisset nasqué el 1842 a Perpinyà en el si d'una família de bona posició social. Cursà els estudis primaris a Perpinyà i els secundaris a Montpeller. Entre 1861 i 1863 realitzà estudis a l'Ecole Supérieure du Commerce de Paris. Acabada la seva formació, retornà a Perpinyà i s'incorporà a la vida professional dins la banca. El 1867, a l'edat de vint-i-cinc anys, es casà amb Lluïsa Vinyes. Tingueren cinc fills. A l'edat de quaranta-cinc anys, el 1887, apareix publicat el seu primer quadernet de poesies catalanes que es farien popularíssimes amb el nom de *Catalanades*. A partir d'aquest esdeveniment, Saisset es revela com a autor català. Morí a Perpinyà el 1894 a l'edat de 51 anys.

Les *Catalanades*, que foren escrites en ortografia afrancesada, són fidels al parlar local i als patrons culturals rossellonesos del segle passat. Això féu que fossin llegides, apreses i recitades per tothom al Rosselló, però per aquestes mateixes raons no van tenir difusió fora del del Rosselló.

3. Verdaguer i Saisset

Sabem que Jacint Verdaguer mantingué a partir dels estius de 1879 i 1880 contactes personals i epistolars amb poetes i catalanistes rossellonesos. Com és que no tinguem notícia d'un sol contacte entre Jacint Verdaguer i Albert Saisset, el poeta més popular del segle XIX al Rosselló? És la SASLPO punt de trobada de Verdaguer i Saisset? En les notícies biogràfiques, ressenyes literàries i crítiques sobre Saisset i la seva obra no s'al·ludeix a cap seu contacte amb Jacint Verdaguer. És probable que Verdaguer i Saisset s'haguessin conegut, però també remarcava que no tenim cap document que confirmi aquesta hipòtesi. Amb tot i això l'un hagué de conèixer l'existència de l'altre, i és versemblant que en alguna ocasió s'haguessin trobat. Per exemple, a l'entorn de l'Estudiantina catalana.

L'Estudiantina catalana de Perpinyà era una agrupació d'uns vint-i-cinc joves rossellonesos que cantaven cançons tradicionals. Fou constituïda el 1884 per Justí Pepratx, pare, i dirigida per Justí Pepratx fill.³² L'Estudiantina tingué estreta relació amb mossèn Cinto. Sabem que el 1887 es desplaçà a Barcelona per fer-hi diverses actuacions en un viatge organitzat per Verdaguer.³³

L'Estudiantina tingué també una estreta relació amb Saisset. «L'Hourtoulana» és la primera cançó catalana de Saisset. Des del 1885 era ensenyada pel mestre

32. August BOVER i FONT, *op. cit.*, p. 220-221.

33. *Ibidem*.

Aymes als joves músics de l'Estudiantina; i era interpretada habitualment en els concerts d'aquest grup.³⁴

Albert Saisset compongué la lletra de «Salut au Roussillon» (1886), poema musicat per Bonaventura Petit, organista de l'Església de Sant Joan de Perpinyà. La cançó «Salut au Roussillon» fou interpretada per primera vegada per l'Estudiantina el 17 de març de 1886 i va passar a formar part des d'aquell dia del seu repertori habitual.³⁵

La catalanada «*Lou Guignoun da Moussou Jousep*» (1887) fou declamada en públic el 22 de març de 1887 en ocasió d'un concert de l'Estudiantina a Perpinyà. Aquesta fou la primera presentació en públic d'una «catalanada», fet que donà a Saisset una gran anomenada. La catalanada «*Oun Casamen tramblan*» (1887) fou declamada en públic pel mateix Saisset el 14 de maig de 1887 en el local de l'Estudiantina a Perpinyà. Més coincidències encara: Verdaguer dedicà el poema «*Los fills del Canigó*» a l'Estudiantina. Aquest poema s'estrenà el dia 21 de novembre de 1887 en la reunió de l'Estudiantina en honor de la festa de Santa Cecília.³⁶ Saisset, assistent a la festa, fou pregat pel públic perquè recités una «catalanada», que fou «*Amourt y Cámos*».³⁷

A la biblioteca de Verdaguer hi figura una obra d'Albert Saisset, *Oun pounnat da catalanadas*, amb número de registre 5131. Es tracta de la primera edició (1887) del primer recull de «catalanades». Aquesta primera edició, a diferència de les successives, no du a la portada ni data ni nom d'autor. Verdaguer no féu cap anotació en aquest quadern.

No hem pogut confirmar si Saisset conegué l'obra literària de Verdaguer. Ens hem adreçat als descendents de Saisset, concretament a la seva néta política, la senyora Simone Peprax-Saisset,³⁸ la qual ens va manifestar que la biblioteca personal de Saisset i els seus manuscrits foren venuts a antiquaris poc després de la seva mort.

Verdaguer a la SASLPO

La SASLPO fou fundada el 1833 sota el nom de *Société philomathique de Perpignan*. El 1835 apareix el primer volum del seu butlletí. El president honorífic fou Francesc Aragó. A partir del 1839 s'anomenà *Société des Pyrénées-Orientales, sciences, belles-lettres, arts industriels et agricoles*, i el 1842 adoptà el nom actual.³⁹ La SASLPO és «l'òrgan de francesització de la intel·lectualitat perpinyanen-

34. Jules DELPONT, «Albert Saisset», *Journal Commercial Illustré des Pyrénées-Orientales*, VIII (1897), p. 60.

35. Jean CAPEILLE, *Dictionnaire de Biographies roussillonnaises* (Perpinyà: Impr. -lib. Comet, 1914), p. 553.

36. Joan TORRENT i FÀBREGAS, *op. cit.*, p. 197.

37. Jules DELPONT, *op. cit.*, p. 60.

38. Maria Lluïsa Saisset (1875-1957) és la quarta filla d'Albert. Es casà amb Josep Peprax (1870-1948). Van tenir una filla, Elena, esposa Badosa, i un fill Enric, avui difunt, que es casà amb Simone, a qui ens hem adreçat.

39. Philippe ROSSET, «La création et les débuts de l'école normale de Perpignan (1834-1847)», *BSASLPO*, XCH (1985), p. 29.

ca».⁴⁰ Repassant les professions dels membres residents de la Societat, hi trobem propietaris rurals, militars, impressors i llibreters, advocats, notaris i jutges, professors i alts funcionaris del Ministeri de l'Educació Nacional, metges i farmacèutics, diplomàtics, eclesiàstics, homes de lletres, enginyers de mines i de camins, empresaris i banquers, arquitectes, diputats, naturalistes, duaners, negociants, artistes, litògrafs, arquitectes i el prefecte del departament. Si repassem les professions dels membres corresponents de la SASLPO, denoten un estatus social encara més elevat. La lectura dels números anuals del *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales* (SASLPO) demostra que aquesta societat era innovadora, moderna i capaç d'agrupar la classe dirigent del Rosselló. Tots els articles del butlletí són en francès.

Durant l'època en què van aparèixer les «catalanades», 1887-1894, Verdaguer mantingué intensos contactes amb poetes de la Catalunya Nord membres de la SASLPO. Verdaguer figura com a «Correspondant étranger» a la SASLPO a partir de 1881 i fins a la seva mort. Entrà a formar part de la SASLPO a instàncies de Lleó Fabre de Llaró, arxiver de la Societat.⁴¹ El 26 de desembre de 1886 Verdaguer obtingué el primer premi en el concurs de poesia catalana de la SASLPO per la poesia «*Els dos Campanars*».⁴² Justí Pepratx en fou mantenidor i s'hi referí amb aquests mots: «Au chanteur immortel de l'Atlantide et du Canigou nous devons cette année le plus bel éclat de notre concours de poésie catalane. C'est Verdaguer qui nous a envoyé, tout comme un poète ordinaire l'ode intitulée *Los dos campanars*».⁴³

Jacint Verdaguer no va publicar cap escrit al BSASLPO com ho ens confirma la *Table des 45 premiers volumes* de 1905.⁴⁴

En els anys 1885-1894 Saisset i Verdaguer van coincidir com a membres de la SASLPO. Una bona llista d'amics i coneguts comuns també en formaven part, tots ells membres residents:⁴⁵ Bosch de la Trinxeria (1885),⁴⁶ Pere Vidal⁴⁷ (1884), Lleó

40. Lluís CREIXELL. *Diccionari bàsic francès-català*. Perpinyà: Centre Pluridisciplinari d'Estudis Catalans, Universitat de Perpinyà, 1974, p. 8.

41. «Si V. veu per casualitat a l'amable M. Leon Fabre de Llaró que tingui la ditxa de conèixer en casa de V., tinga la bondat de dir-li que li agraesc infinitat sa proposta de fer-me soci de la Societat d'Agricultura i Ciències de Perpinyà». La cita correspon a una carta de Verdaguer a Puiggarí amb data probable de febrer de 1882. Vegeu Joan TORRENT i FÀBREGAS, *op. cit.*, p. 238.

42. *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, XX-VIII (1887), p. 274.

43. *Ibidem*, p. 274.

44. *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, XLV (1905).

45. Vegeu August BOVER i FONT, *op. cit.*, p. 214-219; i Joan TORRENT i FÀBREGAS, *op. cit.*, p. 238.

46. Entre parèntesis l'any d'entrada a la SASLPO.

47. Pere VIDAL a la introducció de *Perpinyanenques* (Albert SAISSET, Perpinyanenques, Barcelona: L'Avenç, 1910), presenta Saisset als catalans del Sud. Vidal dibuixa els trets de caràcter, gustos personals i costums de Saisset, i descriu l'ambient que es visqué a Perpinyà per l'aparició de les *Catalanades*. A Pere Vidal i a Saisset els lliga l'amistat personal i literària. El testimoni de Vidal és un dels més fidedignes de què disposem. Primer perquè ve avalat per la seva sòlida formació científica. Aquest historiador endevina la transcendència històrica de les *Catalanades* d'Un Tal. Vidal segueix de primera mà tots els fets de la vida de Saisset i

Fabre de Llaró (1866), Lleó Ferrer (1856), Carles Latrobe (1868), Justí Pepratr (1881) i Eugeni Pepratr (1873). Altres membres de la SASLPO foren amics o coneguts de Verdaguer, però no hem pogut documentar que també fossin amics o coneguts de Saisset. Ara bé, això darrer és del tot probable, ja que foren membres residents entre 1885 i 1894: Tolrà de Bordas (1858), Jaume Boher (1860), Pròsper Auriol (1881) i Albert Donnezan (1873). Fem notar de passada dos altres corresponents estrangers de la SASLPO en aquesta mateixa època: Jaume Collell (1883) i Àngel Guimerà (1883).

A la biblioteca de Verdaguer, hi trobem els volums XIX (1872) i XXI (1874) del *BSASLPO* amb sengles dedicatòries a la portada de Lleó Fabre a Verdaguer. Les dedicatòries són idèntiques, la qual cosa ens fa pensar que els volums foren oferts per lleó Fabre en la mateixa ocasió: «A Monsieur l'abbé Jacinto Verdaguer Président des Jeux Floraux de Barcelone de la part de M. Léon Fabre de Llaró, avocat-notaire à Perpignan, archiviste de la Société». Cap anotació de Verdaguer a l'interior d'aquests volums.

La SASLPO participà als Jocs Florals de Barcelona de 1884. Justí Pepratr en fou mantenidor.⁴⁸ Al «Discurs de Gràcias» Pepratr s'expressa així:

«Represento aquí, encara que sia son més humil soci, l'insigne Societat Agrícola Científica y Literària dels Pirineus Orientals, la qui pera demostrar lo interessantis-sim que es á sos ulls lo renaixement català ha donat acullida á la poesia catalana, admetentla en sos certámens anyals, y contribueix avuy dia per sa part ab un premi».

La SASLPO ofereix en aquests Jocs el premi «Brot de Llorer de Plata» que recau en Pere Courtais per les «Corrantes Rossellonesas». Justí Pepratr obsequià tots els autors premiats en els Jocs amb un exemplar de la seva traducció francesa de *L'Atlàntida*.

La SASLPO participà també activament en l'exitosa trobada de Banyuls de la Marenda de 1883.⁴⁹

Saisset a la SALPO

L'any 1884 Saisset guanya amb el poema francès «Perpignan»⁵⁰ el primer premi en el concurs anual de poesia francesa que organitza la SASLPO. L'any següent, el 1885, n'esdevé membre resident, i el 1886 n'és director de la secció de lletres. Aquest càrrec l'ocuparà durant vuit anys, fins a la seva mort ocorreguda el 1894.

de les *Catalanades*. Mort Saisset, serà ell qui garantirà la publicació de l'obra catalana pòstuma. És significatiu el grau d'implicació personal de Pere Vidal en l'obra de Saisset. Una prova inqüestionable la trobem en un manuscrit de *Bignes i Dones* (1889) redactat per Pere Vidal i amb anotacions a llapis en francès de Saisset; manuscrit dipositat a la biblioteca municipal de Perpinyà.

48. Discurs d'obertura, Memòria del senyor secretari del consistori Josep Franquesa i Gomis: «Ab una agra-dosa novetat s'ha trovat lo Consistori com es la concurrencia de distintas composicions qu'ab lo tirat evidentment dexavan veure sa procedencia rossellonesa (...) y ab aqueixa ocasió no puch dexar d'aplaudir ab totas mas forasas l'idea dels Srs. Adjunts de nombrar Mantenedor dels Jochs Florals á mon simpatic amic Mr. Justin Pepratr qu'es l'ànima de tot aqueix despertament rossellonès» (Jochs Florals de Barcelona, 1884).

49. August BOVER i FONT, *op. cit.*, p. 220.

50. *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, XX-VII (1885), p. 57-59.

Saisset publicà al *BSASLPO* en francès i en català. A la *SASLPO* Saisset hi té els amics, els companys de tertúlia i la gent de la seva classe social.⁵¹ Saisset publicà cinc «catalandes» al butlletí. És curiós comprovar que algunes «catalanades» les trobem al *BSASLPO* força abans d'aparèixer en un recull. Per exemple «Las dones y lou sacret»⁵² que no pareix al seu recull fins dos anys més tard, el 1895.

Res no ens permet d'afirmar que Jacint Verdaguer i Albert Saisset s'haguessin conegut personalment, però els punts de coincidència entre l'un i l'altre són nombrosos.

Hem de constatar que no tenim fins avui notícia d'una sola trobada ni de cap epistolari entre Verdaguer i Saisset. Ara bé, la relació de Verdaguer i Saisset amb les mateixes persones al Rosselló, la pertanyença d'ambdós escriptors a la *SASLPO* durant un mateix període de nou anys, i el fet que Saisset fos director de la secció de lletres del butlletí de la *SASLPO* fan gairebé inevitable un coneixement recíproc, si no directe, almenys per referències.

Remarcàvem, en la presentació del marc lingüístic i literari de finals del segle XIX al Rosselló, que el corrent culte i el corrent popular de la Renaixença van fer cadascun el seu camí sense establir ni ponts de diàleg ni de confrontació. Segons el nostre criteri, també seria raonable pensar que la paradoxa que es produeix per la proximitat i l'allunyament de Verdaguer i Saisset hi té molt a dir, i és paral·lela a la relació que s'establí entre els dos corrents de la Renaixença a la Catalunya Nord.

51. Charles BAUBY, «Quatre chansons d'un Tal», *La Tramontane*, 485-486 (1965), p. 66-75.

52. *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, XXIV (1893), p. 89-93.